

Свідерська О. І. кандидат політичних наук, старший викладач кафедри теоретичної та практичної психології НУ «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-6618-0559>

Дидів М-В. В. студентка II курсу спеціальності «Психологія», НУ «Львівська політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАГІЧНОГО МИСЛЕННЯ

Щоденно перебуваючи під дією психологічного впливу з боку політиків, рекламників, ЗМІ та ін., сучасній людині дедалі важче робити раціональний вибір: купівля товарів, віра фейкам чи ірраціональний електоральний вибір. Схильність піддаватись маніпуляції робить нас не тільки вразливими, але й змушує шукати взаємозалежність між рівнем магічного мислення й поведінкою в реальному житті.

Ключові слова: архетип; стереотип; забобони; магічне мислення; установка; колективне несвідоме.

Вступ. Постійні стрімкі зміни сучасного суспільства зумовлюють необхідність дослідження різних детермінант розвитку й становлення особистості. Практично кожна людина сьогодні піддається впливу із боку зовнішнього середовища, начиненого трансформаціями його устрою, культурного фундаменту, постмодерної картини світу, та ін. У наукових розвідках сучасних дослідників філософії, психології, політології й соціології дедалі частіше простежуються тривожні висновки про різку зміну в установках, нехтуванні традиції, політичного вибору на користь антисистемності (антисоціальності), хаосу, та, як видається повній деградації. Частково ці процеси пов'язують із стрімким розвитком сучасних інтернет технологій, постійного науково-технічного прогресу, відкритості й доступності соціальних мереж, можливості абсолютно кожному мати змогу задовольнити свою гедоністичну потребу висловити свою думку з того чи іншого питання. До слова, сьогодні весь інтернет простір наповнений псевдо експертами, котрі виконують роль генераторів чи лідерів думок. З іншого ж боку це все підсилюється новітніми медіа, котрі, втративши свого читача, заповнили віртуальний простір, змінивши свою орієнтацію із подачі перевіреної інформації на сенсаційність, тим

самим, почавши ще більше маніпулювати свідомістю інтернет-юзера – звичайної людини, котра щоденно проводить переважну більшість свого часу перед моніторами своїх гаджетів. Така ситуація суттєво підсилює безпомічність й впливає на її властивість думати раціонально, вибудовуючи причинно-наслідкові зв'язки. Як наслідок – погіршується пам'ять, знижується рівень уваги, мислення перестає бути логічним. Чим далі, тим більше людина втомлюється від збільшення постійного потоку інформації, відчуваючи власну безпомічність й страх перед невизначеним майбутнім. Аналізуючи й розуміючи яких масштабів сьогодні сягають ці суспільні зміни, вважаємо за необхідне у своїх дослідженнях із особливостей поведінки сучасного українського виборця повернутися до витоків й тих патернів людської поведінки, котрі конструюються на основі магічного мислення, як форми прояву колективного несвідомого, що передається із покоління в покоління у віруваннях, легендах, казках, стереотипах, архетипах, забобонах, тощо.

Попри свою давню історію дослідження, архетипи, міфи, казки, забобони та легенди не втратили своєї популярності. Сьогодні у численних політичних рекламах, сюжетах, відеороликах, текстах-зверненнях чітко

простежується гра із колективним несвідомим сучасного українського виборця, що робить тематику дослідження цікавою й актуальною.

Метою статті є формування цілісного уявлення про поняття магічного мислення через конструювання уявлень про роль архетипу та забобонів у його формуванні.

У ході написання статті були поставлені **такі завдання**: окреслити поняття магічного мислення; проаналізувати основні компоненти магічного мислення; окреслити основні характеристики поняття забобонів, визначити їх основні компоненти; означити поняття архетипу й його роль у поведінці сучасного виборця; здійснити загальний аналіз формування магічного мислення й його головних характеристик.

Теоретичне підґрунтя. Головні положення дослідження феномену магічного мислення знайшли своє відображення у напрацюваннях З. Фрейда, Дж. Фрезера, Л. Леві-Брюля, К. Леві-Строса та інших.

У дослідженні було використано переважно загальнонаукові **методи дослідження**: аналізу й синтезу, при дослідженні поняття магічного мислення й основних його складових, об'єднання раніше виділених частин у єдине ціле; індукції та дедукції – через призму спостереження за навколишнім середовищем й проявами поведінки електорату, його уявлень, особливостей здійснення електорального вибору й прийняття рішень; абстрагування, через призму дослідження магічного мислення як індикатора колективного несвідомого, його основних ознак, що модифікуються під впливом зовнішнього середовища.

Результати дослідження. У контексті дослідження проблематики магічного мислення, варто акцентувати на тому, що ще у давніх наукових розвідках Л. Леві-Брюля піднімалося питання про примітивне, «пралогічне» мислення, властиве соціуму на певному етапі його розвитку [4, с. 6, 9]. На думку дослідника, його можна протиставити логічному, як прикладу більш розвиненого

мислення. Ф. Бартлетт вважав таку думку помилковою, адже вона базувалась на надто жорсткому розмежуванні первісного і сучасного мислення [8]. Схожу позицію по відношенню до ідеї Л. Леві – Брюля висловив й К. Леві – Строс, не розмежовуючи настільки жорстко, як його попередник, сучасне і первісне мислення, а також логічне (раціональне) й нелогічне (іраціональне) мислення. У наукових напрацюваннях З. Фрейда сфокусовано увагу на думці про те, що життя людини сповнене елементами, головним підґрунтям яких є досвід попередніх поколінь [10, с. 231], що залишає «магічне» мислення переважно у категорії минулого, а не сучасного. На протигагу даному баченню проблеми, К. Юнг акцентує на властивості магічного мислення виконувати роль індикатора досвіду минулих століть у сьогоденні [12, с. 28].

Власне кажучи, магічне мислення має кілька способів свого прояву: по-перше воно виконує роль захисту від реальності, це той спосіб мислення, котрий нам дозволяє мріяти, фантазувати, уявляти, й відповідним чином абстрагуватись від реальності; по-друге нам краще здобувати цілі, уявляючи себе кращими й мудрішими від інших; по-третє, саме схильність до магічного мислення дозволяє нам перекладати відповідальність за наші дії на долю, говорячи «так сталося, так вирішила доля»; по-четверте, магічне мислення – це та частина колективного несвідомого, котра зберігає в собі історичні знання, що ховаються у стереотипах, архетипах, забобонах, віруваннях у надприродне. Якщо ж говорити про українське суспільство, то також важливими елементами магічного мислення є різного роду прикмети, повір'я, міфи, народні казки та легенди. Усі ці компоненти магічного мислення знаходять своє відображення у символах й великою мірою впливають на нашу поведінку.

Витоки походження забобонів сягають коріннями ранніх етапів історії людства, зокрема періоду, коли людина активно використовували тотеми, магію, амулети, задля забезпечення свого життя від злих

Питання психології

духів. Однією із основних причин виникнення забобонів стало постійне прагнення людей передбачити своє майбутнє. Цікавим також є той факт, що підвищений інтерес до такого способу пророкування у людей одночасно виник із початком освоєння трудової діяльності. Люди звертались до різного способу вішунства і починали вірити у певні забобони, намагаючись передбачити наскільки вдалим буде урожай, чи варто їм вирушати у подорож, як буде проходити торгівля, тощо [7, с. 7]. Варто наголосити на тому, що сьогодні у багатьох культурах досі зберігається цілий ряд ритуалів, звернення до «духів» чи, до прикладу, до астрології для кращого розуміння міжособистісної сумісності у майбутньої сімейної пари, тощо. Усе це наштовхує на думку про те, що для людини є достатньо природним звертатись до магічного мислення для того аби зменшити власне почуття безпорадності, щоб стати більш впевненою у своєму виборі чи діях. Окрім того, поклатися на щось фантастичне чи магічне завжди легше, ніж на самого себе. Забобонні люди вірять, що можуть керувати власним майбутнім, виконуючи певні ритуальні дії, що це допомагає зменшити занепокоєння чи покращити власні можливості у певній ситуації. Людина може пов'язати поведінку і подальшу подію та починає вірити, що саме її поведінка викликала цю подію [2, с. 126].

У розумінні І. Ялома функція віри у забобони полягає у захисті індивіда від страху старіння і неминучості смерті. Таким чином, на думку вченого, людина зменшує чутливість до негативних життєвих подій: втрат, горя, самотності, нерозділеного кохання, депресії, відсутності сенсу життя тощо [13, с. 5]. Забобони наклали ірраціональний відбиток на всі форми сприйняття майбутнього, що зумовлено їх чуттєвою основою в первинних спробах організації особистісного та колективного життя у суспільстві. Максимально коротко і чітко поняття «забобону» визначає Ю. Бохеньський. Він стверджує, що забобон – це точка зору, яка суперечить домінуючому світогляду [1]. Відтак, забобон може

зустрічатись не тільки у практиці народного побуту, а й у всіх сферах громадянського життя, які мають локалізовану картину світогляду.

Аналізуючи експерименти щодо маніпулювання магічною свідомістю особистості, Д. Майерс наполягає на активному їх використанні у проектуванні сучасної соціальної практики із залучення людини у перспективні колективні відносини. Він пише: «Між просвітництвом та втягуванням, між інформацією та пропагандою, марновірством та примусом проходить тонка пунктирна лінія» [15, с. 259]. Варто наголосити, що перехід зазначеної лінії визначається за допомогою встановлення рівня суб'єктності учасника перспективних суспільних відносин, а також характеру його взаємодії з навколишнім середовищем. Людей, які вірять у забобони, доволі часто уявляють такими, що мають низьку силу волі, невпевненими у собі, але складність стосунків із соціальним часом може ховатися як усередині людини, так і зовні.

А. Маслюк підтримує думку, що у прихильників забобонів: «...неадекватна занижена самооцінка, яка призводить до стійкої невпевненості в собі» [6, с. 273]. Розглядаючи забобони у якості установки, Ю. Сасенко виділяє такі їхні компоненти: когнітивну, що реалізується через процеси сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви. Пізнавальні процеси покликані пізнавати й відносити їх до певних категорій незнайомі події і людей, а також забезпечувати передбачення можливих наслідків зустрічі з ними та обрати стратегію поведінки щодо них; афективна компонента, що включає емоційні стани і процеси, які переживає людина, вірячи у забобони (страх, тривогу, гнів, хвилювання, радість, здивування, захоплення, інтерес тощо); поведінкову, що представлена у ритуальних символічних діях, які здійснює людина (заклинання, молитви, заговори тощо). [8]. Дослідники, які вивчають, у першу чергу, когнітивний аспект забобонів, розглядають їх як продукт міфологічного мислення. Особливістю цього виду мислення є відображення зв'язків асоціативних замість логічних, що

Питання психології

ґрунтуються, як правило, на часовій чи просторовій суміжності явищ. Таке співпадіння у місці та часі двох різних подій чи явищ, не пов'язаних між собою, поклало початок багатьом забобонам у минулому і стало причиною їх стійкості в сучасному суспільстві [4]. Зазначимо, що такі види магічного мислення, як застереження, рекомендації, обереги, забобони, стереотипи, повір'я є однією з форм людської поведінки, у якій реалізована модель світу. Текст повір'їв складніший, ніж мовний, оскільки інтегрований із вербальних і невербальних засобів. Повір'я мають різні форми й способи свого вияву. По-перше, вони можуть становити цілий розгорнутий текст, наприклад, пов'язані з якимось місцем (річкою, озером, будинком тощо), що намагаються пояснити його походження. До прикладу, це можуть бути уявлення і про нечисту силу та можливість зустрітися із нею віч на віч. По-друге, повір'я може існувати у вигляді усталеного виразу, фразеологізму: «чорти б його взяли». По-третє, повір'я, крім вербальних форм свого вираження, може мати і невербальні. Наприклад, вітання через поріг, перехід дороги з пустими відрами, тощо. По-четверте, вони можуть втілюватися в якомусь конкретному предметі, переважно в поєднанні з вірою в його надприродні властивості. Наприклад, «мило за пазухою рятує від причини» (хвороби, заподіяної чаклунством) [9, с. 3], та ін. Виходячи із даних суджень, акцентуємо: забобони тісно пов'язані передусім із регресією до ранніх етапів розвитку в онтогенезі, для яких властива примітивна ідеалізація або ж інфантильна віра у всемогутність батьків й очікування їхнього захисту, що не усвідомлено екстраполюється на подальші життєві ситуації.

Основою магічного мислення прийнято вважати «архетип», дослідженням якого у свій час займався відомий швейцарський аналітик К. Юнг. Відповідно до трактування психологічної науки, архетип (від грец. *arche* – початок, *typos* – образ) – першопочатковий образ, прообраз, ідея. В аналітичній психології поняття архетипу широко використовується у характеристиці

загальних образів колективного несвідомого. За визначенням К. Юнга, архетипи є «...формами без змісту, які надають лише можливість певного типу сприймання і дії» [11, с. 10]. У своїх працях дослідник розглядає архетип через призму прообразу, проформи, апріорної форми психіки, поведінки та мислення, «успадкованої організації психічної енергії», визначаючи синонімічними з ним поняття вроджених патернів колективної думки людського розуму [12, с. 68], що вказує саме на його пізнавальну природу. У даному контексті важливо звернутись до уточнення К. Юнга, згідно якого архетип є не просто шаблоном мислення, а динамічним явищем, що проявляється у формі імпульсів [12, С. 68-70].

До слова, вчений неодноразово підкреслював, що слід розмежовувати архетип і архетипні образи. Архетип є гіпотетичним, недоступним свідомості образом. Він сприймається людиною інтуїтивно і як правило, проявляються в свідомості у формі символів, образів чи уявлень. Слід зазначити, що метафорично-образний та символічний прояв архетипів на когнітивному рівні спостерігається не лише в колективних уявленнях первісних народів, а і в раціональному мисленні сучасних людей у вигляді магічного мислення, ірраціональних забобонів («п'ятниця 13», «чорна кішка перейшла дорогу» та ін.), дитячих фантазій та ілюзій. Усі вони виконують передусім захисну функцію, яка ґрунтується на архаїчній вірі у всемогутність зовнішніх сил і їх здатності захистити, а також у можливість попередження небезпеки за допомогою виконання певних ритуалів. Символічне вираження архетипу зі збереженням імпліцитно закладених смислів має місце не лише в міфах, звичаях, легендах, а і в опредметнених формах: скульптурі, архітектурі, живописі, малюванні, літературі тощо [3, с. 148]. Яскравим прикладом використання символізму є робота з образами у психотерапії, рекламі, політиці, геральдиці тощо. До прикладу, реклама парфумів досить часто формує відчуття того, що покупець конкретної марки

Питання психології

відчуватиме себе впевнено, непереможено, сексуально, сповненим сил чи надзвичайно чуттєво. У політичній кампанії завдяки вмiлому поєднанню символізму й технологій впливу формується відчуття «свого» хлопця, який нічим не відрізняється від звичайного виборця, викликаючи у останнього довіру, котра за своєю суттю не має під собою раціональної основи, проте може забезпечити перемогу у політичних перегонах черговому популісту.

Висновки. Підсумовуючи викладене, хочемо визначити кілька чинників, котрі сприяють розвитку магiчного мислення у сучасному суспільствi. По-перше – соціум. Те наскільки зовнішні умови забезпечують наші базові потреби до існування суттєвим чином впливає на нашу схильність вірити в ірраціональні обіцянки чи «доброго чарівника», котрий помахом магiчної палички вирішить усі наші проблеми. По-друге – колективне несвідоме. Цей чинник практично неможливо вимірити, адже робота із його елементами є надзвичайно клопіткою через їхню різноманітність й насиченість. Якщо, ж говорити про українське суспільство, то варто врахувати той момент, що первинною нашою релігійною основою було язичництво, й

сьогодні традиційна православна віра на теренах нашої країни у багатьох своїх ритуалах дозволила співіснувати цим двом традиціям, що робить український символізм ще більш глибинним, заплутаним та різноманітним. По-третє – індивідуальні психологічні особливості. Окрім колективного несвідомого наша поведінка у багатьох моментах залежить саме від того, як ми дозволяємо собі розвиватись. Якщо, до прикладу ще якісь 5-10 років тому усі як мантру повторювали, що потрібно бути гнучким й вміти постійно перепрофільовуватись для того, аби бути успішним у житті. То сьогодні фахівці із сектору медіа, політології, психології та ін. постійно наголошують на необхідності розвитку критичного мислення, аби навчитись розрізняти правдиву інформацію від оманливої. Окрім того варто також наголосити на тому, що попри достатню давність перших наукових розвідок магiчного мислення, сьогодні залишається великий відсоток до кінця невизначених механізмів використання віри, стереотипів, архетипів, забобон, приказок чи народних прикмет в управлінні людською поведінкою й конструюванні довкола неї соціо-політичної реальності.

Список використаних джерел:

1. Бохеньский Ю. Сто суеверий: Краткий философский словарь предрассудков. Москва : Издательская группа «Прогресс» – «VIA», 1993. — 187 с.
2. Даль В. И. О поверьях, суевериях и предрассудках русского народа. Материалы по русской демонологии. Санкт-Петербург : Литера, 1994. — 477 с.
3. Дметерко Н. В. Когнітивні параметри архетипу і їх вияв в засобах візуалізації особистісної проблеми суб'єкта (малюнок, ліпка, моделі з каменів) / Н. В. Дметерко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки : Збірник наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Випуск 40 (64). – С. 146-150
4. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. — Москва : Педагогика-Пресс, 1994. — 608 с.
5. Леви-Стросс К. Тотемизм сегодня. Неприрученная мысль. Москва: Академический Проект, 2008. — 520 с.
6. Маслюк А. М. Вплив забобонів на психологію українців // Вісник Національного університету оборони України. Збірник наукових праць, 2014. Вип. 3. С. 273–279.
7. Мезенцев В. А. Наука против суеверий. Москва : Знание, 1975. 64 с.
8. Саенко Ю. В. Суеверие современных студентов / Ю. В. Саенко // Вопросы психологии, 2004. № 4. С. 122–130.
9. Сердега Р. Структурно-функціональні особливості «забороннозалежувальних» повір'їв // Вісн. ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – [електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// belissena.livejournal.com](http://belissena.livejournal.com).
10. Фрейд З. Тотем и табу. Психология первобытной культуры и религии. Харьков : ФОЛИО, 2009. — 320 с.
11. Юнг К. Г. Аналитическая психология. Глоссарий. МЦНК и Т «Кентавр», 1994. 57 с.

Питання психології

12. Юнг К. Г. Человек и его символы. Москва: «Серебряные нити», 2016. — 352 с.
13. Ялом И. Д. Лечение от любви и другие психотерапевтические новеллы. Москва: Независимая фирма «Класс», 1997. — 288 с.
14. Bartlett F.C. Psychology and primitive culture. Cambridge university press, 1923.
15. Myers D. G. Psychology Ninth edition. Holland, Michigan: Hope College, 2012. — 910 p.

References:

1. Bohenskiy Yu. (1993). Sto sueveryj: Kratkyj filosofskij slovarj predrassudkov [One Hundred Superstitions: A Concise Philosophical Dictionary of Prejudice] Moskva : Izdatelskaya gruppa «Progress». (In Russian).
2. Dal V. I. (1994). O poveryah, sueveriyah i predrassudkax russkogo naroda. Materialy po russkoj demonologii [About beliefs, superstitions and prejudices of the Russian people. Materials on Russian demonology]. Sankt Piterburg : Litera. (In Russian).
3. Dmeterko N. V. (2013). Kognityvni parametry arhetypu i yih vyjav v zasobax vizualizaciji osobystisnoyi problemy subyekta (malyunok, lipka, modeli z kameniv) [Cognitive parameters of the archetype and its appear in the context of the visualization of a special problem of the subject (babies, lipsticks, models of stones)]. *Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Psyhologichni nauky : Zbirnyk naukovyh prac.* (12), 146-150. (In Ukraine).
4. Levi-Brijul L. (1994). Sverhyestestvennoe v pervobytnom myshlenyy [Supernatural in primitive thinking]. Moskva : Pedagogika-Press. (In Russian).
5. Levi – Stoss (2008). Totemizm segodnya. Nepryruchennaya mysl [Totemism today. An untamed thought]. Moskva: Akademicheskij Proekt. (In Russian).
6. Masluk A. (2014). Vplyv zaboboniv na psyhologiyu ukrayinciv [Infusion of zaboos into the psychology of Ukrainians]. *Visnyk Nacionalnogo universytetu oborony Ukrayiny : Zbirnyk naukovyh prac.* (3), 273-279. (In Russian).
7. Mezencev V. A. (1975). Nauka protyv sueveryj [Science against superstition.] Moskva : Znanye (In Russian).
8. Sajenko Yu. (2004). Sueverye sovremennykh studentov [Superstition of modern students]. *Voprosy psyhologii.* (4), 122-130. (In Russian).
9. Serdeha R. L. (2010). Strukturno-funkcionalni osoblyvosti zaboronno-zalyakuvalnyh poviryiv [Structural and functional features of the fence]. *Visnyk Harkivskogo nacionalnogo universytetu im. V. N. Karazina.* (910), 371-375. (In Ukraine).
10. Freyd Z. (2009). Totem i tabu. Psyhologyya pervobytnoj kultury i religii [Totem and taboo. Psychology of primitive culture and religion]. Xarkov : FOLIO. (In Russian).
11. Jung C. (1994). Analiticheskaya psihologiya. Glossaryj [Analytical psychology. Glossary]. Sankt-Piterburg: MCNK «Kentavr». (In Russian).
12. Jung C. (2016). Chelovek i yego symvoly [The person and his symbols]. Moskva: «Serebryanye niti». (In Russian).
13. Jalom I. D. (1997). Lechenye ot lyubvi i drugie psyhoterapevticheskie novelly [Treatment for love and other psychotherapeutic novels]. Moskva : Nezavisimaya firma «Klass». (In Russian).
14. Bartlett F.C. (1923). Psychology and primitive culture. Cambridge university press. (In English).
15. Myers D. G. (2012). Psychology Ninth edition. Holland, Michigan: Hope College. (In English).

Резюме

Свидерская О. И. кандидат політичних наук,
старший преподаватель кафедры теоретической
и практической психологии
НУ «Львовская политехника»
Дыдив М-В. В. студентка II курса специальности
«Психология», НУ «Львовская политехника»

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ МАГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Ежедневно находясь под действием психологического воздействия со стороны политиков, рекламщиков, СМИ и др., Современному человеку все труднее делать рациональный выбор: покупка товаров, вера фейкам или иррациональный электоральный выбор. Склонность поддаваться

Питання психології

манипуляції робить нас не тільки уязвимими, але і змушує шукати взаємозалежність між рівнем магічного мислення і поведінкою в реальній ржж.

Ключевые слова: архетип; стереотип; предрассудки; магічне мислення; установка; колективне бессознательное.

Summary

Sviderska O. PhD in Political Science, assistant Professor,
Department of Theoretical and Practical Psychology
National university Lviv Politechnic

Dydiv M-V. Student of Psychology
National university Lviv Politechnic

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF MAGICAL THINKING

In scientific quests of modern scholars of philosophy, psychology, political science and sociology increasingly alarming conclusions about the observed sharp change in the settings, neglecting tradition of political choice in favor antysystemnosti (antysotsialnosti), chaos, and appears full degradation. Some of these processes are associated with the rapid development of modern internet technology, continuous technological progress, openness and access to social networks, absolutely every possibility to be able to satisfy their hedonistic need to express their opinion on an issue. The scientific novelty of the research is the need to analyze the origins of those patterns of human behavior that are constructed on the basis of magical thinking as a form of manifestation of the collective unconscious, passed down from generation to generation in beliefs, legends, fairy tales, stereotypes, archetypes, superstitions.

The aim of the article is to form a holistic view of magical thinking through the prism of constructing ideas about the role of the archetype and superstitions in its formation. The study raised the following tasks: outline the concept of magical thinking; analyze the main components of magical thinking; outline the main characteristics of the concept of superstition, identify their main components; define the concept of archetype and its role in the behavior of the modern voter; undertake a comprehensive analysis of the formation magical thinking and its basic components.

Theoretical basis. The main provisions of the study of the phenomenon of magical thinking are reflected in the works of S. Freud, J. Fraser, L. Levi-Bruhl, K. Levi-Strauss and others.

The study used mainly general research methods: analysis and synthesis, in the study of the concept of magical thinking and its main components, the integration of previously selected parts into a single whole; inductions and deductions - through the prism of observation of the environment and manifestations of the electorate's behavior, its ideas, features of the implementation of electoral choice and decision-making; abstraction, through the prism of the study of magical thinking as an indicator of the collective unconscious, its main features, which are modified under the influence of the external environment.

The main conclusions are set out in the main theses: first - society. The extent to which external conditions provide our basic needs for existence significantly affects our tendency to believe in irrational promises or a "good magician" who will solve all our problems with a wave of a magic wand. Secondly – the collective unconscious. This factor is almost impossible to measure, because working with its elements is extremely difficult due to their diversity and richness; third – individual psychological characteristics. In addition to the collective unconscious, our behavior in many ways depends on how we allow ourselves to develop.

The prospect of further research is to study the personal characteristics of the modern Ukrainian voter depending on the level of his magical thinking.

Key words: archetype; stereotype; superstitions; magical thinking; attitude; collective unconscious.

Автори заявляють об відсутності конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 24.11 20